

SKRYPT PRAWA CZŁOWIEKA PRAWO MIĘDZYNARODOWE PRAWO UE

1. Cechy praw człowieka

Zakłada się, że prawa człowieka są przyrodzone, tzn. że człowiek nabywa je przez sam fakt bycia człowiekiem i posiada je do śmierci. Prawa człowieka są niezbywalne, czyli nie można się ich zrzec, ani komuś przekazać, ani sprzedać. Nie można ich również nikogo pozbawić tzn. są nienaruszalne. Powszechność praw człowieka oznacza że należą się każdemu bez względu na wszystko.

Niektóre prawa przysługują tylko obywatelom danego państwa. Przykładem jest prawo do osiedlenia się w jakimś kraju, prawo do brania udziału wyborach, prawo do pracy. Tego typu prawa człowiek może zrealizować tylko w kraju, w którym jest obywatelem.

Realizacja praw człowieka wymaga nakładów państwa, dlatego często nazywa się je prawami pozytywnymi. Przykładem jest np. prawo człowieka do ochrony zdrowia (konieczny jest zatem udział państwa) czy wolność mediów (państwo musi zagwarantować taką przez powołanie odpowiednich organów). Prawa człowieka muszą być też konkretne i doprecyzowane, unikać zaś należy określeń abstrakcyjnych i nieprecyzyjnych które mogą być w różny sposób interpretowane.

Od praw człowieka należy odróżnić wolności często nazywane prawami człowieka negatywnymi. Oznaczają one obowiązek powstrzymywania się władzy państwowej od działań w określonych obszarach naszego życia. Np. wolność osobista, nietykalność osobista, swoboda poruszania się czy zakaz tortur. Wolności mogą być osobiste oraz polityczne.

2. Rzecznik Praw Dziecka

Rzecznik Praw Dziecka jako organ konstytucyjny został powołany po raz pierwszy w 2000 r. Rzecznika powołuje Sejm, za zgodą Senatu, na wniosek Marszałka Sejmu, Marszałka Senatu, grupy co najmniej 35 posłów lub co najmniej 15 senatorów. Kadencja trwa 5 lat, licząc od dnia złożenia ślubowania przed Sejmem. Powtórnie na drugą kadencję może być wybrany tylko raz. Rzecznik Praw Dziecka może być również odwołany w analogicznych przypadkach jak RPO. Podobnie wygląda również kwestia statusu konstytucyjnego obu rzeczników niezależności, pociągania do odpowiedzialności, czy zajmowania innych stanowisk.

Dotychczas urząd Rzecznika Praw Dziecka obejmowali:

Marek Piechowiak – 8. VI. 2000 do 12. X. 2000

Paweł Jaros – 16. II. 2000 do 7. IV. 2006

Ewa Sowińska – 7. IV. 2006 do 30. VI. 2008

Marek Michalak – od 25. VII. 2008.

Ilość skarg i katalog problemów napływających do Rzecznika jest bardzo zróżnicowany. Wiele rozpatrywanych spraw dotyczy nieścisłości i luk prawnych, czy braku rozwiązań systemowych. Wiele skarg dotyczy również kwestii edukacji: likwidacji szkół, niewłaściwym traktowaniem dzieci przez nauczycieli, wypadków na terenie szkoły i przemocy wobec dzieci. Zazwyczaj skarżący oczekują interwencji Rzecznika.

3. Wysoki Komisarz do Spraw Uchodźców

Wysoki Komisarz Narodów Zjednoczonych do Spraw Uchodźców jest organem ONZ powołanym do koordynacji działań mających na celu ochronę uchodźców i rozwiązywania spraw z tym problemem związanych.

Urząd ten powołany został przez Zgromadzenie Ogólne ONZ 14. Grudnia 1950 r. Siedziba znajduje się w Genewie. Do głównych działań Komisarza należy pomoc w zapewnieniu azylu lub repatriacji, bądź asymilacji w nowych społecznościach wszelkich uchodźców. Za swoją działalność dwukrotnie został uhonorowany Pokojową Nagrodą Nobla w 1954 i 1981 roku.

Obecnie urząd ten pełni Portugalczyk Antonio Guterres.

4. Amnesty International

Amnesty International jest organizacją pozarządową, mającą na celu zapobieganie naruszeniom fundamentalnych praw człowieka poprzez wszelkie pokojowe akcje obywatelskie. Formy działań mogą sprowadzać się do nacisków na rządy krajów łamiących prawa człowieka poprzez pisanie listów czy publiczne nagłaśnianie informacji o praktykach naruszania. Mogą również świadczyć pomoc prawną poszkodowanym, a nawet, choć rzadziej finansową.

Za początek organizacji uznaje się rok 1961, kiedy brytyjski prawnik Peter Benenson w londyńskim tygodniku The Observer napisał artykuł „Zapomniani więźniowie”, wzywający do działania społeczność międzynarodową w obronie więźniów sumienia. Terminem tym określa się osoby więzione za wyrażanie swoich poglądów, które nie stosują przemocy, ani nie stosują mowy nienawiści. Nazwę Amnesty International przyjęto na konferencji w Belgii w 1962 r.

AI prowadzi szeroko zakrojone misje i kampanie w obronie praw człowieka na wszystkich kontynentach. Na uwagę zasługują w szczególności akcje raportujące tortury i egzekucje za rządu Pinocheta w Chile w 1974 r., działalność w krajach byłej Jugosławii w czasie i po wojnie domowej w latach 90-tych (masowe mordy, czystki etniczne na ludności muzułmańskiej, zbrodnie w Kosowie), w krajach muzułmańskich (Afganistan, Pakistan, Turcja). W ostatnich latach szczególnym zainteresowaniem AI cieszyły się Chiny, począwszy od masakry studentów na Placu Tian'anmen w Pekinie 4 czerwca 1989 r. aż po dzień dzisiejszy przy szczególnie restrykcyjnej polityce wobec Tybetańczyków. Ostatnio istotne są akcje na pomoc Darfurowi w Sudanie, pomoc dyskryminowanym kobietom w różnych regionach świata, a także walce z torturami stosowanymi wobec osób podejrzanych o terroryzm. W szczególności AI zabiega o likwidację kary śmierci.

Za swoje działania AI zostało uhonorowane w 1977 r. Pokojową Nagrodą Nobla. Metody działania sprowadzają się do:

- 1) wysyłania grup badaczy do miejsc i osób szczególnie represjonowanych, przy czym zasadą jest nie wysyłanie swoich członków do ich macierzystych państw,
- 2) organizacji ogólnoswiatowych kampanii ukierunkowanych na jeden problem, np. przeciw torturom,
- 3) publikacje dorocznych raportów na temat stanu przestrzegania praw człowieka,
- 4) prowadzenie tzw. Akcji Pilnych. np. pisanie listów w obronie osoby bądź sprawy (często skuteczne),

Sekretarzem Generalnym AI od 2001 r. jest Irene Khan z Bangladeszu. Polskiej sekcji AI powstałej w 1989 r. przewodniczy obecnie Mateusz Król.

5. Międzynarodowy Trybunał Karny

MTK jest pierwszym tego typu sądem w historii, który ma sądzić osoby oskarżone

o popełnienie zbrodni przeciwko ludzkości popełnionych po 1. Lipca 2002 r. Siedziba trybunału znajduje się w Hadze.

MTK sędzi ludobójstwa, zbrodnie przeciwko ludzkości, zbrodnie wojenne (podstawą prawną są tutaj konwencje haskie i genewskie) i agresję.

MTK ma w założeniu funkcjonować jako trybunał stały i uniwersalny, by uniknąć powstawania doraźnych trybunałów specjalnych. MTK składa się z kilku organów: Prezydium (jest organem kolegialnym, składa się z prezesa i dwóch wiceprezesów na kadencję 3 lat), Wydział Przygotowawczy, Wydział Orzekający, Wydział Odwoławczy i Urząd Prokuratora.

Prawo kierowania spraw do Trybunału mają państwa, prokurator MTK, Rada Bezpieczeństwa ONZ.

Skład sędziowski Międzynarodowego Trybunału Karnego określa Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego sporządzony w Rzymie dnia 17 lipca 1998 roku. Zgodnie z postanowieniami art. 36 Statutu Trybunał składa się z 18 sędziów. Prezydium, działając w imieniu Trybunału, może zaproponować zwiększenie liczby sędziów wskazując powody, dla których jest to konieczne i uzasadnione. Sędziowie są wybierani spośród osób o wysokim poziomie moralnym, bezstronnych i uczciwych, posiadających kwalifikacje wymagane w ich Państwach ojczystych do sprawowania najwyższych stanowisk sądowych. Kandydaci powinni specjalizować się w prawie karnym i jego procedurach i posiadać odpowiednie doświadczenie w zakresie postępowań karnych lub legitymować się szerokimi kompetencjami w odpowiednich dziedzinach prawa międzynarodowego, takich jak międzynarodowe prawo humanitarne i prawa człowieka. Państwa-Strony Statutu powinny również uwzględnić potrzebę wybrania sędziów posiadających wiedzę prawniczą w specjalistycznych dziedzinach, obejmującą między innymi wiedzę na temat przemocy wobec kobiet i dzieci. Kandydat na sędziego Trybunału musi odznaczać się doskonałą znajomością i umiejętnością posługiwania się przynajmniej jednym językiem roboczym Trybunału.

Kandydatów na sędziego Trybunału może przedstawiać każde Państwo-Strona Statutu. Sędziowie są wybierani w głosowaniu tajnym. Wśród sędziów nie może być więcej niż jeden obywatel tego samego państwa. O wyborze sędziów decydują takie kryteria jak reprezentatywny udział przedstawicieli głównych systemów prawnych na świecie, sprawiedliwa reprezentacja geograficzna i zrównoważony udział kobiet i mężczyzn. Sędziowie są wybierani na okres dziewięciu lat i nie mogą być wybrani powtórnie. Powinni pozostawać do dyspozycji Trybunału od rozpoczęcia swojej kadencji.

6. Przyczyny łamania praw człowieka

Generalnie i precyzyjnie rzecz ujmując nie ma kraju który prawa człowieka przestrzega w stu procentach. Zawsze zdarzają się uchybienia w takiej czy innej sprawie, o czym świadczą procesy przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka w Strasburgu.

Wyróżnia się cztery zasadnicze przyczyny łamania praw człowieka w skali świata:

1) prawne – część państw uznaje że prawa człowieka ograniczają ich suwerenność. Często stosowane są w nich niehumanitarne kary. Przykładem takich państw mogą być Rosja czy Białoruś.

2) polityczne – w tego typu państwach rządy totalitarne usiłują utrzymać swoją władzę w oparciu o łamanie praw człowieka. Manifestowanie własnego zdania jest surowo karane. Klasycznym przykładem są tutaj Chiny, kiedy w 1989 doszło do wydarzeń na Placu Tian'anmen w Pekinie. Od kwietnia do czerwca miały miejsce strajki głównie studentów żądając liberalizacji ustroju komunistycznego. Protest poparły inne grupy

społeczne i zawodowe. Odpowiedź władz- z obawy że jedne ustępstwa mogą pociągnąć inne – protest został stłumiony siłą. Oficjalnie władze przyznały się do 241 ofiar, nieoficjalnie organizacje chroniące te prawa mówiły nawet o 2600 zabitych. Inne modelowe kraje to np. Kuba czy Korea Północna.

3) ekonomiczne – ten typ łamania praw człowieka polega na tym, że biedna, niewykształcona ludność nawet nie próbuje egzekwować swoich praw, ze względu na niski stan świadomości. Ten typ przyczyn charakterystyczny jest dla Afryki czarnej, krajów Ameryki Łacińskiej, czy Azji południowo-wschodniej.

4) kulturowe – społeczeństwo jest ukształtowane przez tradycję czy religię, usankcjonowane zwyczajowo. Są to kraje ortodoksyjnego islamu (Iran, Afganistan i inne).

7. II generacja praw człowieka

Wolności i prawa ekonomiczne, socjalne i kulturalne to prawa drugiej generacji.

Najczęściej łączą się z obowiązkiem spełnienia przez państwo świadczeń na rzecz obywatela. W tej grupie Konstytucja RP wymienia: prawo do własności, wolność wyboru i wykonywania zawodu oraz wyboru miejsca pracy, prawo do bezpiecznych i higienicznych warunków pracy, prawo do zabezpieczenia społecznego i ochrony zdrowia, prawo do nauki, ochronę rodziny i praw dziecka, wolność twórczości artystycznej i badań naukowych, wolność nauczania i korzystania z dóbr kultury, prawo do ochrony środowiska oraz ochronę praw konsumentów i najemców.

Prawa socjalne mają za zadanie zapewnienie właściwych warunków społecznych i podstawowych potrzeb bytowych. Zalicza się do nich: prawo do pracy (rozumiane jako prawo każdego człowieka do uzyskania możliwości utrzymania się przez pracę swobodnie wybraną, z drugiej strony jako obowiązek państwa do podejmowania odpowiednich kroków mających zapewnić realizację tego prawa), wolność wyboru zawodu (wolność wykonywania zawodu i wolność wyboru miejsca pracy), prawo do wynagrodzenia, prawo do odpowiednich warunków pracy, prawo do awansu w pracy, prawo do wypoczynku od pracy i czasu wolnego, prawo tworzenia i przystępowania do związków zawodowych, prawo do strajku, prawo do zabezpieczenia społecznego, prawo do ochrony zdrowia fizycznego i psychicznego, prawo do odpowiedniego poziomu życia, wolność od głodu. Podstawą wyróżnienia tych praw są regulacje zawarte w: Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych, Międzynarodowym Pakcie Praw Społecznych, Gospodarczych i Kulturalnych, Europejskiej konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności oraz Europejskiej Karcie Socjalnej.

Część z wymienionych w Konstytucji RP praw socjalnych pojmowana jest jako prawa człowieka (np. wolność wyboru, wykonywania zawodu oraz wyboru miejsca pracy – art. 65), a część jako prawa obywatela (np. prawo do zabezpieczenia społecznego w razie niezdolności do pracy i w razie pozostawania bez pracy – art. 67). Należy także dodać, że prawa socjalne nie mają charakteru bezwzględnego, mogą zatem podlegać licznym ograniczeniom.

Prawo do nauki zadeklarowane zostało w art. 70 Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 roku. Należy do sfery wolności i praw socjalnych, ekonomicznych i kulturalnych. Polskie zapisy konstytucyjne w tej materii zgodne są z postanowieniami międzynarodowymi i standardami europejskimi. Konstytucja RP gwarantuje prawo do nauki każdemu niezależnie od wieku, płci, statusu społecznego, pochodzenia, narodowości oraz obywatelstwa. Wprowadza także obowiązek nauki do 18 roku życia (tak zwany obowiązek szkolny). W szkołach publicznych nauka jest bezpłatna, w szkołach niepublicznych dozwolone jest pobieranie opłat od uczniów (rodziców lub opiekunów). Bezpłatność dotyczy szkół podstawowych, gimnazjów i szkół średnich. Publiczne szkoły wyższe mogą natomiast

świadczyć niektóre usługi edukacyjne za odpłatnością. Zasady te reguluje ustawa – Prawo o szkolnictwie wyższym. Aby zapewnić wszystkim obywatelom powszechny i równy dostęp do wykształcenia, państwo tworzy systemy pomocy finansowej i organizacyjnej dla uczniów i studentów (jak stypendia, zapomogi). Konstytucja RP przewiduje także możliwość ograniczenia prawa do nauki w stanie wojennym i wyjątkowym.

Spośród dokumentów międzynarodowej ochrony praw człowieka prawo do nauki zapisane zostało między innymi w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka (art. 26), Międzynarodowym Pakcie Praw Gospodarczych Społecznych i Kulturalnych (art. 13), Protokole dodatkowym do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka (art. 2) czy w Deklaracji Podstawowych Praw i Wolności. W zakresie praw dziecka Konwencja o Prawach Dziecka zobowiązuje państwa-strony do uczynienia nauczania podstawowego obowiązkowym i bezpłatnym dla wszystkich (art. 28).

Zdaniem Europejskiego Trybunału Praw Człowieka pozbawieniem prawa do nauki i naruszeniem EKPC jest także niedostateczną edukację na poziomie podstawowym lub niską jej jakość.

8. Systemy ochrony praw człowieka

W ramach Organizacji Narodów Zjednoczonych funkcjonuje uniwersalny system międzynarodowej ochrony praw człowieka. Równolegle do tego systemu istnieją systemy regionalne: system europejski i systemy pozaeuropejskie. Mają one stanowić dodatkowe zabezpieczenie dla systemu NZ. Powstają także systemy wyspecjalizowane, do których zaliczyć można międzynarodowe prawo humanitarne, czy Międzynarodową Organizację Pracy.

Europejski system ochrony praw człowieka, podobnie jak inne systemy regionalne, pełni rolę subsydiarną zarówno wobec uniwersalnego systemu ONZ, jak i systemów krajowych. Realizowany jest na płaszczyźnie Rady Europy, Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie oraz Unii Europejskiej. Jego utworzenie związane jest przede wszystkim z powstaniem i z działaniami Rady Europy.

Systemy pozaeuropejskie praw człowieka powstawały w różnym czasie i dotyczą poszczególnych kontynentów. Na zachodniej półkuli ukształtował się międzyamerykański system ochrony praw człowieka związany z Organizacją Państw Amerykańskich (OPA). Opiera się on na Amerykańskiej Konwencji Praw Człowieka uchwalonej w 1969 roku w San Jose. Konwencja ta powołała Międzyamerykańską Komisję Praw Człowieka oraz Międzyamerykański Trybunał Praw Człowieka (MTPC), którego zadaniem jest podniesienie skuteczności międzyamerykańskiego systemu ochrony praw człowieka.

Kolejnym systemem mieszczącym się w ramach systemów pozaeuropejskich jest system afrykański powstały w ramach Organizacji Jedności Afrykańskiej. Od 2000 roku funkcjonuje on w ramach Unii Afrykańskiej. Oparty jest on głównie na Afrykańskiej Karcie Praw Człowieka i Ludów (Narodów) ustanowionej w 1981 roku w Nairobi. Kontrolę przestrzegania praw człowieka sprawują: Komisja Praw Człowieka i Ludów oraz Afrykański Trybunał Praw Człowieka i Ludów.

Na Półwyspie Arabskim ukształtował się arabski system ochrony praw człowieka. Związany jest on z działaniami Ligi Państw Arabskich (utworzona na mocy Paktu z 1945 roku). W ramach tego systemu powstały dwa istotne akty w zakresie ochrony praw człowieka: Kairska Deklaracja Praw Człowieka z 1990 roku oraz Arabska Karta Praw Człowieka z 1994 roku, która powołała Komitet Ekspertów Praw Człowieka.

9. Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża

Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża (MKCK) został utworzony w 1863 roku przez pięciu obywateli Szwajcarii (Henry Duant, Guillaume-Henri Dufour, Gustave Moynier, Louis Apia i Theodore Maunoir). Jest bezstronną, neutralną i niezależną instytucją humanitarną. Popierając międzynarodowe prawo humanitarne i czuwając nad jego przestrzeganiem, dąży do zapewnienia ochrony i pomocy ofiarom konfliktów zbrojnych, zamieszek wewnętrznych oraz innych sytuacji związanych z użyciem przemocy. Działa w ponad pięćdziesięciu państwach. Może składać skargi do Komitetu Praw Człowieka oraz Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.

MKCK jest założycielem Międzynarodowego Ruchu Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężycy. Ruch ten tworzą Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża oraz krajowe stowarzyszenia Czerwonego Krzyża, Czerwonego Półksiężycy (czerwony półksiężyc to znak pomocy humanitarnej w krajach islamskich, oficjalnie wpisany do Konwencji Genewskich z 1929 roku) i Czerwonej Gwiazdy Dawidowej (w Izraelu), a także Międzynarodowa Federacja Stowarzyszeń Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężycy.

Cele działania Międzynarodowego Ruchu Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężycy określa jego Statut, wspólny dla wszystkich części składowych Ruchu. Zgodnie z jego postanowieniami posłannictwem organizacji jest zapobieganie ludzkim cierpieniom i łagodzenie ich wszędzie, gdzie one występują, ochrona życia i zdrowia, zapewnienie poszanowania istoty ludzkiej, zwłaszcza w czasie konfliktu zbrojnego i w innych sytuacjach zagrożenia, praca na rzecz zapobiegania chorobom oraz rozwijanie pomocy społecznej, popieranie dobrowolnego niesienia pomocy oraz stałej gotowości do niesienia pomocy, jak również powszechnego poczucia solidarności z tymi, którzy potrzebują pomocy i ochrony. Podstawowe zasady Ruchu to: humanitaryzm, bezstronność, neutralność, niezależność, dobrowolność, jedność i powszechność.

10. Europejska Karta Społeczna

Europejska Karta Społeczna (EKS) stanowi rozwinięcie praw człowieka na gruncie europejskiego systemu ochrony. To dokument Rady Europy. Została przyjęta 18 października 1961 r. i weszła w życie 26 lutego 1965 r. Polska ratyfikowała ją 25 czerwca 1997 r. z wyjątkiem niektórych postanowień. Karta ma charakter programy i wskazuje za cel polityki państwa-strony stworzenie warunków skutecznej realizacji praw socjalnych w niej zawartych. Do praw tych Karta zalicza takie prawa jak: prawo do pracy, prawo do bezpieczeństwa i higieny w pracy, prawo do sprawiedliwego wynagrodzenia, prawo do organizowania się, prawo do negocjacji zbiorowych i strajku, prawa dzieci i młodocianych do ochrony, prawo do szkolenia zawodowego, prawo do ochrony zdrowia, prawo do zabezpieczenia społecznego, prawo do pomocy społecznej i medycznej, prawo rodziny do ochrony społecznej, prawnej i ekonomicznej, czy prawo pracowników migrujących i ich rodzin do ochrony i pomocy. Kartę uzupełniają trzy Protokoły. Pierwszy z 1988 roku stanowi rozszerzenie katalogu praw zawartych w Karcie o nowe prawa pracowników i prawa osób w podeszłym wieku do ochrony prawnej. Kolejny Protokół Zmieniający Europejską Kartę Społeczną z 1991 r., dotyczy przepisów proceduralnych. Trzeci Protokół Dodatkowy z 1995 r. przewiduje system skarg zbiorowych (nie ratyfikowany przez Polskę).

W dniu 3 maja 1996 r. przyjęta została Zrewidowana Europejska Karta Społeczna (ZEKS) poszerzająca katalog praw społecznych o nowe prawa, jak prawo pracowników do ochrony ich roszczeń w razie niewypłacalności pracodawcy, prawo do ochrony przed ubóstwem i wykluczeniem społecznym, prawo do mieszkania, prawo do ochrony przeciwko molestowaniu seksualnemu w pracy. ZEKS weszła w życie w 1999 r., po uzyskaniu trzech wymaganych ratyfikacji (Polska podpisała ją w 2005 r., lecz nie ratyfikowała). Jej celem jest stopniowe zajmowanie miejsca Europejskiej Karty Społecznej. Powyższe dokumenty

określane są jako Karta Praw Społecznych Rady Europy. Mechanizm kontrolny Karty opiera się na funkcjonowaniu dwóch organów nadzoru: Komitetu Praw Społecznych i Komitetu Rządowego.

11. Europejski Trybunał Praw Człowieka

Podstawą systemu Rady Europy jest Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności zwana Europejską Konwencją Praw Człowieka. Została ona przyjęta 4 listopada 1950 r., a weszła w życie 8 września 1953 r. Uzupełniają ją protokoły dodatkowe. Konwencja utworzyła rozbudowany mechanizm kontroli respektowania przez państwa-strony jej postanowień. Opiera się on na trzech elementach: działalności Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu, procedury skargowej inicjującej

50 postępowanie przez Trybunałem oraz procedur kontrolnych dotyczących wykonywania wyroków Trybunału przez państwa.

Trybunał rozpatruje skargi państwowe i indywidualne na naruszenie praw i wolności zagwarantowanych w Konwencji. Nie jest on organem Rady Europy, lecz organem Europejskiej Konwencji Praw Człowieka działającym permanentnie.

W skład Trybunału wchodzi sędziowie w liczbie równej liczbie państw członkowskich (aktualnie 47). Sędziowie są wybierani przez Zgromadzenie Parlamentarne RE z list kandydatów desygnowanych przez państwo-stronę na sześcioletnią kadencję z możliwością reelekcji.

Wszystkie wyroki oraz decyzje Trybunału zawierają uzasadnienie i podlegają opublikowaniu z podaniem zdań odrębnych. Państwa zobowiązane są do przestrzegania ostatecznych wyroków Trybunału we wszystkich sprawach, w których są stronami.

12. System sędziowski UE

System sędziowski Unii Europejskiej tworzą sądy krajowe państw członkowskich Unii Europejskiej oraz Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej. Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej (dawniej Trybunał Sprawiedliwości Wspólnot Europejskich) jest jedną z siedmiu instytucji Unii Europejskiej i składa się z trzech organów sądowych: Trybunału Sprawiedliwości, Sądu (dawnego Sądu Pierwszej Instancji) oraz sądów wyspecjalizowanych. Pierwszym i najważniejszym organem sądowym w UE jest Trybunał Sprawiedliwości, który łącznie z Sądem zapewnia poszanowanie prawa w wykładni i stosowaniu Traktatów. Trybunał Sprawiedliwości jest również instytucją odwoławczą od orzeczeń wydanych przez Sąd. Sąd natomiast jest właściwy do rozpatrywania odwołań od orzeczeń sądów wyspecjalizowanych.

W obecnym stanie prawnym sądy wyspecjalizowane powoływane są w trybie art. 257 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej. Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości jest natomiast organem Organizacji Narodów Zjednoczonych.

13. Trybunał Obrachunkowy

Trybunał Obrachunkowy, zwany też Trybunałem Rewidentów Księgowych jest jedną z instytucji Unii Europejskiej. Kontroluje on rachunki dochodów i wydatków UE oraz jej organów, a także nadzoruje należyte zarządzanie finansami. Corocznie przedkłada Radzie i Parlamentowi Europejskiemu sprawozdanie z kontroli finansowej za poprzedni rok budżetowy. Siedzibą Trybunału Obrachunkowego jest Luksemburg.

14. Podmiotowość UE

Problem klasyfikacji i podmiotowości Unii Europejskiej istniał aż do wejścia w życie Traktatu z Lizbony (co nastąpiło w dniu 1 grudnia 2009 r.). Podmiotowość Prawno-międzynarodową posiadały Wspólnoty Europejskie (Wspólnota Europejska-pierwotnie Europejska Wspólnota Gospodarcza, Europejska Wspólnota Energii Atomowej - EUROATOM) i do dnia 23 lipca 2002 r. Europejska Wspólnota Węgla i Stali). Na mocy Traktatu z Lizbony następcą prawnym Wspólnoty Europejskiej stała się Unia Europejska, natomiast Europejska Wspólnota Energii Atomowej stała się odrębną od Unii organizacją międzynarodową, choć powiązaną z nią instytucjonalnie. Europejska Wspólnota Węgla i Stali została utworzona na 50 lat i w dniu 23 lipca 2002 r. Traktat ustanawiający EWWiS stracił moc. W obecnym stanie prawnym Unia Europejska stanowi szczególny typ organizacji międzynarodowej, określanej przez zreformowany Traktat o Unii Europejskiej związkiem międzynarodowym (związkiem między narodami). Od innych organizacji międzynarodowych Unię Europejską odróżnia jej niejednolita wewnętrzna struktura oraz przede wszystkim integracyjny charakter. Można zatem uznać, iż Unia Europejska jest kolejnym etap integracji państw na różnych płaszczyznach. Z kolei konfederacja to związek państw, a federacja to państwo związkowe. Przykładem państwa typu federalnego są obecnie m.in. Stany Zjednoczone Ameryki Północnej, które z kolei w latach 1776-1787 tworzyły konfederację.

Do aktów prawodawczych UE zaliczają się rozporządzenia, dyrektywy i decyzje. Rozporządzenia mają zasięg ogólny, wiążą wszystkie państwa członkowskie UE w całości i są bezpośrednio stosowane.

Dyrektywy skierowane są tylko do państw członkowskich, wymagają implementacji (czyli wdrożenia) do prawa krajowego. Dyrektywy wiążą państwa członkowskie, do których są skierowane w odniesieniu do rezultatu, celu, który ma być osiągnięty, pozostawiając jednak państwom swobodę wyboru środków i formy.

Decyzje wiążą w całości tylko wskazanych w swojej treści adresatów (mogą to być państwa członkowskie, osoby fizyczne i prawne). Decyzje od rozporządzenia różni przede wszystkim to, że nie mogą wywoływać skutku *erga omnes*, czyli wobec wszystkich.

15. Parlament Europejski

W skład Parlamentu Europejskiego wchodzi przedstawiciele obywateli Unii Europejskiej. Posłowie (europosłowie, eurodeputowani) wybierani są w wyborach powszechnych, bezpośrednich i tajnych na 5-letnią kadencję. Po raz pierwszy wybory do Parlamentu Europejskiego odbyły się w 1979 r. Każdy obywatel UE posiada czynne i bierne prawo wyborcze do PE. Granica wieku przy biernym prawie wyborczym uzależniona jest od tradycji narodowych i waha się pomiędzy 18-25 rokiem życia. Czynne prawo wyborcze przysługuje każdej osobie posiadającej obywatelstwo UE, która ukończyła 18 lat, z wyjątkiem Austrii, w której czynne prawo wyborcze przysługuje osobom, które ukończyły 16 lat.

16. Układ z Schengen

W procesie integracji między państwami członkowskimi UE (dawniej Wspólnot Europejskich) istotne znaczenie miało podpisanie w dniu 14 czerwca 1985 r. Układu z Schengen. Układ ten wprowadził obowiązek stopniowego znoszenia kontroli na wewnętrznych granicach państw członkowskich Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej (przemianowanej następnie na Wspólnotę Europejską (WE)), natomiast na podstawie Traktatu

z Lizbony następcą prawnym WE stała się Unia Europejska). Ramowy Układ z Schengen został uzupełniony podpisaną w dniu 19 czerwca 1990 r. Konwencją Wykonawczą do Układu z Schengen (Schengen II). Terytorialny zakres obowiązywania dorobku prawnego Schengen obejmuje 22 z spośród 27 państw członkowskich UE. W ramach Unii Europejskiej poza strefą Schengen znajdują się Irlandia, Zjednoczone Królestwo, Bułgaria, Rumunia i Cypr. Jednocześnie Islandia, Norwegia i Szwajcaria nie będąc członkami UE, mają status państw stowarzyszonych i są związane dorobkiem prawnym Schengen. Na skutek wydarzeń, które miały miejsce na początku 2011 r. w Afryce Północnej i napływem fali nielegalnych imigrantów z tamtych obszarów, niektóre państwa ze strefy Schengen postulują ponowne, czasowe wprowadzenie kontroli na swoich wewnętrznych granicach.

17. Bierne prawo legislacji

Na gruncie prawa międzynarodowego publicznego wszystkie państwa posiadają bierne i czynne prawo legacji. Oprócz państw, zgodnie z tradycją z czynnego i biernego prawa legacji korzysta też Stolica Apostolska. Prawo wysyłania przedstawicieli dyplomatycznych nazywane jest czynnym prawem legacji, a prawo przyjmowania przedstawicieli dyplomatycznych innych państw określone jest jako bierne prawo legacji. Podkreślić należy, iż państwa mają prawo, a nie obowiązek nawiązywania i utrzymywania stosunków dyplomatycznych. Państwa, których nie łączą żadne więzi i interesy mogą nie być zainteresowane utrzymywaniem stosunków dyplomatycznych.

18. Międzynarodowe prawo morza

Międzynarodowe prawo morza jest działem prawa międzynarodowego określającym sytuację prawną obszarów morskich i statków oraz zasady żeglugi i innych sposobów korzystania z morza. Źródłem międzynarodowego prawa morza jest przede wszystkim zwyczaj oraz nieliczne umowy międzynarodowe.

W dniu 19 grudnia 1982 r. pod auspicjami ONZ podpisana została Konwencja o prawie morza, która weszła w życie w 1994 r. Polska jest stroną tej Konwencji. Obszary morskie tworzą fizycznie całość, ale w świetle prawa dzielą się na kilka stref w zależności od zakresu władzy, jaką posiadają państwa nadbrzeżne. W kierunku od lądu do morza najpierw występują wody wewnętrzne, które stanowią część terytorium państwa nadbrzeżnego. Dalej jest morze terytorialne, które również wchodzi w skład terytorium państwa nadbrzeżnego, ale władza tego państwa jest ograniczona przez prawo nieszkodliwego przepływu statków należących do innych państw.

Po II wojnie światowej państwa zaczęły ustanawiać tzw. strefy ekonomiczne, w których posiadają suwerenne prawo poszukiwania i eksploatacji wszelkich zasobów mineralnych i naturalnych wód morskich i dna morskiego. Dalej rozciągają się obszary morza pełnego (morza otwartego), które nie podlegają władzy żadnego państwa, a korzystanie z tych obszarów pozostaje wolne dla wszystkich państw i obywateli.

19. Źródła prawa międzynarodowego

Źródła prawa międzynarodowego zostały określone w art. 38 Statutu Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości. Z formalnego punktu widzenia artykuł ten określa podstawy wyrokowania Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości. Zgodnie z jego brzmieniem do źródeł prawa międzynarodowego należy zaliczyć: umowy międzynarodowe bądź ogólne bądź partykularne, zwyczaj jako dowód powszechnej praktyki, ogólne zasady prawa uznane przez narody cywilizowane, wyroki sądowe i zdania najznakomitszych znawców prawa

międzynarodowego.

Głównymi źródłami prawa międzynarodowego publicznego są: umowa międzynarodowa i zwyczaj. Po drugiej wojnie światowej prawo umów międzynarodowych (prawo traktatów) zostało skodyfikowane. Na podstawie projektu przygotowanego przez Komisję Prawa Międzynarodowego ONZ w Wiedniu w dniu 23 maja 1969 r. podpisano Konwencję o prawie traktatów. W świetle art. 2 tej Konwencji traktat oznacza międzynarodowe porozumienie między państwami zawarte w formie pisemnej i regulowane przez prawo międzynarodowe, niezależnie od tego, czy jest ujęte w jednym dokumencie czy też w kilku dokumentach i bez względu na jego szczególną nazwę.

W praktyce spotkać można około 30 nazw nadawanych umowom międzynarodowym, np. pakt, traktat, umowa międzynarodowa, statut, karta, konwencja, protokół, porozumienie itd. Umowy międzynarodowe można dzielić według różnych kryteriów ze względu na treść lub cechy formalnoprawne. Podkreślić należy, iż nie są umowami regulowanymi prawem międzynarodowym umowy zawierane przez państwa ze spółkami i korporacjami.

20. Apartydzi

Osoby przebywające na terytorium państwa są obywatelami tego państwa lub cudzoziemcami. Z faktu posiadania obywatelstwa danego państwa wynika obowiązek wierności i lojalności w stosunku do tego państwa oraz zwierzchnictwo osobowe państwa nad własnymi obywatelami. Obywatel każdego państwa jest uprawniony do korzystania z opieki swojego państwa. Jest to tzw. opieka dyplomatyczna, która polega na tym, że państwo może występować na forum międzynarodowym w imieniu swoich obywateli w stosunku do innych państw oraz przed sądami międzynarodowymi i komisjami arbitrażowymi. Każde państwo samo określa, kto jest jego obywatelem i na jakich zasadach osoba nabywa lub traci obywatelstwo.

Nabycie obywatelstwa może nastąpić m.in. przez: urodzenie, nadanie, adopcję, opcję i repatriację. Utrata obywatelstwa może nastąpić m.in. przez zwolnienie z obywatelstwa, pozbawienie obywatelstwa, opcję, zamążpójście. O utracie obywatelstwa decydują w zasadzie władze danego państwa na podstawie prawa wewnętrznego, natomiast rola prawa międzynarodowego sprowadza się do ograniczania liczby przypadków, w których utrata dotychczasowego obywatelstwa powoduje, że jednostka stanie się bezpaństwowcem.

Osoby, które nie posiadają obywatelstwa żadnego państwa, nazywane są bezpaństwowcami lub apatrydami. Bezpaństwowcy podlegają prawu państwa pobytu, ale nie korzystają z jego opieki dyplomatycznej, mogą być wydaleni, nie mają praw politycznych i innych, które przysługują tylko obywatelom. Przypadki bezpaństwowości powstają na skutek niezgodności przepisów wewnętrznych poszczególnych państw np. jeśli prawo państwa ojczystego kobiety, która wychodzi za mąż za cudzoziemca pozbawia ją w takiej sytuacji dotychczasowego obywatelstwa, a przez sam fakt zawarcia małżeństwa nie nabywa ona obywatelstwa państwa ojczystego męża. Bezpaństwowcem jest też dziecko, którego rodzice nie posiadają obywatelstwa żadnego państwa, a w państwie na którego terytorium się urodziło stosowana jest tylko zasada prawa krwi. Możliwa jest również sytuacja, kiedy jednostka zostaje pozbawiona dotychczasowego obywatelstwa i nie nabywa obywatelstwa innego państwa.

21. Zbieżność systemów normatywnych

Prawo jest jednym z regulatorów życia społecznego. Istnieje szereg innych systemów normatywnych, które formułują wzory powinnego zachowania. W tej grupie należy wymienić chociażby moralność, obyczaje oraz normy religijne. Analiza zależności (związków

treściowych) pomiędzy różnymi systemami normatywnymi pozwala stwierdzić, iż mogą one tworzyć uregulowania:

- 1) zbieżne – jeżeli wypowiadają się podobnie w tych samych kwestiach,
- 2) rozbieżne – jeżeli różnią się w regulacjach dotyczących tych samych kwestii,
- 3) indyferentne – jeżeli jeden nie wypowiada się w kwestiach objętych regulacją przez inne.

Zbieżność systemów normatywnych jest zjawiskiem pożądanym, wpływającym na wzrost ich skuteczności. Negatywnie należy ocenić sytuację w której adresat różnych norm otrzymuje sprzeczne dyspozycje określonego zachowania, zwłaszcza w przypadku konfliktu zakazów i nakazów. Indyferentność systemów nie jest zjawiskiem niekorzystnym jeżeli kwestie nieobjęte regulacją są rzeczywiście nieistotne dla danego systemu normatywnego.

22. Organizacja międzynarodowa

Organizacja międzynarodowa o charakterze rządowym jest to forma współpracy państw ustalona w wielostronnej umowie. Obejmuje ona względnie stały zakres uczestników. Jej podstawową cechą jest istnienie stałych organów o określonych kompetencjach i uprawnieniach. Zwykło się przyjmować, iż organizację międzynarodową mogą utworzyć nie mniej niż 3 podmioty.